

S Z E M L E

Rézler Gyula: A magyar nagyipari munkásság kialakulása 1867—1914. (Rekord kiadó, Budapest 1938.) A kiegyezés korának polgárosulásából indul ki ez a könyv, hogy a serkenő magyar kapitalizmus első hajtásától kezdve kutassa a nagyipari munkásság társadalomalakító szerepét a magyar történelemben. Ujságcikkekből, minisztériumi rendeletekből, hivatalos statisztikai jelentésekből rajzolja elénk az író a magyar munkásság útját a háborúelőtti időkig.

A keletről idecsöppent magyarság magávalhozott és évszázadokon keresztül megőrzött szabadságvágya, a nyugat korlátok közé szorított, sablonos pontossággal kirajzolt városi életformák, a keleti deszpotizmus és a nyugatról beszivárgó polgári liberalizmus azok a hatások, amelyek az adatok mögül előbukkannak, hogy hol egyik, hol másik érvényesüljön, míg végre a jobbágyi telkekről a városbavándorló magyar munkásra is ki nem írónak azok a világ minden sarkában élő munkáson fellelhető vonások, amelyeket a közös osztályorsó ró mindnyájára, örökre, letörölhetetlenül.

A feudalizmus és kapitalizmus között vergődve, önállótlánul, sokszor kölcsönként és a magyar viszonyokra sehogyan sem illő eszközökkel építi ki lassan sorának történelmileg kiszabott útját a magyar munkásság, melyet még körül leng az imént otthagytott pusztá szaga. Kétszeresen nehéz átvenni az egyelőre jobb bért adó gyári munka életritmusát. Sohasem volt olyan polgárságunk, mint a nyugati államoknak, amely középkori céhrendszerében érlelte már a kapitalizmus első magvait. A jobbágyság felszabadításánál is valahogyan inkább visszafelé néztek az ország urai... A magyar iparimunkásság első hadoszlopa után hanyódik új és régi életeleme, a

gyár és a föld között. A földről indult be a városba. A termőföldek friss levegőjét szívta gyermekkorában, amikor a ludak és kacsák körül söntörgött valamilyen pocsolya, vagy patak partján, csizmás nagykort álmodva magának s egyszerre csak szűkmarkú lett a föld és a szükség poros, olajos, pantallós életet teremtett köréje. És itt is, épp úgy, mint kint, a mezőn, amikor a földet túrta, hitt a nagyuraknak, bízott a munkaadók szavában. Pedig hát erre a bizalomra évszázadokon keresztül véresen ráfizetett. Paraszti egyszerűséggel és alázattal süvegelte meg gazdáját a gyárban épp úgy, mint a mezei munkán, ha az úr könnyű homokfutóján kijött megnézni a vetések, vagy a munka állását.

Az első idők aránylagos jóléte még nem sürget szervezkedésre. Még nem tudja, mit jelent a bérért verekedni, talán azt sem tudná, hogyan fogjon hozzá. Amit külföldről, Németországból kap: idegen politikai törekvések eredményei. Nem érti, más viszonyokra szabták azokat. De a generációk változnak és az első városban született nemzedék már kevés közösséget érez az apák régi életformáival. És amikor a kapitalizmus elérkezik első válságához, amikor megismerkedik a munkanélküliséggel, a nyomorral és reménytelenséggel, mintha már évezredek óta viselné gyárimunkás sorát. A tanya-szag lekopott róla. Megszokta a nagyváros szobakonyhás levegőtlenességét, a poloskákat és az olajszagot, a vasárnapi sörözéseket és a sárgacipős, pantalós sötétkék ünneplőt, az asztaltársaságot, a dalárdát, a ligetet és a harcot. A harcot azért a sárgacipőért, a vasárnapért, a munkaszünetért, a rövidebb munkaidőért, a szobakonyháért, a dalárdáért és az ujságjáért.

Ilyesmi, igaz, nincs a könyvben. Adatok vannak a munkásság első megmozdulásairól, politikai és bérharcairól, a választási szabadságról, ujságokról és pártszervezetekről. Száraz miniszteri ren-

deletek és rendőrségi jelentések beszélnek ezekről a harcokról. És mindezmögött valahogy mégis felbukkan az emberi életét élő magyar proli, aki munkásklubokba jár, munkásujtságot olvas, szakszervezi munkát végez, leveleket másol, pénztári jelentéseket készít és agitál, május elsején pedig felhúzza ünneplőjét és a szivarzsebbe piros zsebkendőt tesz . . . Sztrájkokat szervez, de lehet, hogy éppen egy küldöttségben vesz részt, amely a munkaadót a gyári munkások valamelyik asztaltársaságának, vagy önképzőkörének díszelnökévé kéri fel.

A gyárimunkás sors a szaporodó válságok folytán egyre keményebb és könyörtelenebb lesz s mindjobban összprezseli az egyszinten élők szintelen tömegét. Az eleinte csak nagyhangú, hivalkodó és a helyzetnek nem mindenkor a legjobban megfelelő politikai jelzavak lassan az éhség követelő, valóélet-érvényű igazságaivá válnak. A sztrájkok mind sűrűbbek és mind keményebben forrasztják össze az egysorsúakat. A gazdasági harcok politikai térre is átragadnak. Párt alakul, mely a munkásság politikai célkitűzéseiert harcol és amely jogot követel magának a parlamentben, hogy az ország sorsának irányításából kivegye részét. Választási harcok és sajtóháborúk kötik le a munkától elszakított időt és az egykori kedélyes asztaltársaságok az utcán tüntető, elszánt tömeggé acélosodnak. Röpiratok, falragaszok, tüntetések és utcai harcok mutatják már, hogy a magyar munkás, aki nemrég még a jobbágytelekről indult el, eljutott nyugati sorstársainak harcossöntudatáig.

Nem volt olyan hosszú ez az út. Mindössze ötven év telt el. De ennek az ötven évnek harcos útja már nyilgyenesen mutat oda, ahova a magyar ipari munkásság társadalomátalakító erejének és képességének vezetnie kell.

A könyvről, magáról nincs mit írni.

Egyszerűen adatok, jelentések egymásmellésorakoztatása és regisztrálása. Tekintve a mai magyar politikai viszonyokat sokkal többet nem is várhatni az írótól, aki itt-ott talán szerencsésben is oldhatta volna meg feladatát. Mint forrásmunka és adattár azonban így is nagyértékű.

Kalmár István

Erdélyi közeposztályregény. Fekete ablak a címe Tabéry Géza most megjelent kisebbségi regényének (Nyugat könyvkiadó. Az Erdélyi Magyar Írói Rend könyvei. Budapest). Végre olyan erdélyi regény, melyben az itteni középosztály egy lemérhető korszaka hamis vizionálás nélkül a valóság-ábrázolás jogos igényével vetül vitathatatlan irodalmi kvalitású alkotásból. A regény főhőse Vér Sándor, — nyilván erősen rokon figura a szerzővel. A történes színhelye transzilvániai város, — a konturokból Nagyvárad bontakozik ki. A cselekmény egyensúlyos, regényes keretbe foglalt. Irálya lendületes és tárgyilagos, amilyen csak érettkorú, kiforrt író lehet. Vér Sándor a kisebbségi magyarság középosztálybeli típusa, melegszívű humanista érzelmű figurája sorrendre elveszti lába alól a talajt, mégha az államfordulat utáni idők zürös gazdasági zavarában véletlenül vagyonra is szert tesz. Az impérium változástól napjainkig folyó eseménydús idők tanításai választás elé állítják: Melyik réteghez, hová kapcsolódjék, mert az erdélyi magyar középrétegek süllyedő hajójáról sürgősen menekülni kell. A menekvés a föld, a gazdálkodás. A regényben felvonuló alakok, lassan két csoportba fejlődnek: „Az egyik a küzdő, verejtekező, szenvedő. Eggyé tartoznak akkor is, ha köztük születés, vérmérséklet, munkaminőség, erkölcsi felfogás szakadékaí ásitának. A másik csoport azoké, akik ma még gondtalanok. Ezek nem tartoznak önmagukon kívül senkihez" (183 o.) A szerző az osztállyal szemben, amelynek

keretei között regénye lejátszódik, olyan bírói álláspontot foglal el, amely tudatát, intellektusát kétségtelenül letépi ennek a rétegnek lázas testéről. Hőse karrierjével foglalkozva mondja: „Ez az amit ők zsenialitásnak neveznek?! A bármily homályos eredettel induló töke logikátlan megszorodását? A szellem nélküli sikert, kíméletlen konjunkturák eredményeit...?! „Felvonulnak a kisebbségi élet hiénái, felvonulnak a többségiek emberi típusai, a humanizmusnak olyan bajnokai, mint a Negrescu Vasilestinek nevezett védőügyvéd, akit a szervezett reakció rohamcsapatai gyilkolnak meg, vagy az erdélyi román katonatiszt, akiben szikrája sincs túlhajtott sóván érzelmeknek és természetesen felvonulnak az ellentétes figurák is épp úgy mint a magyaroknál a pozitív típus Égi Mária személyében. Égi Máriát személyi okokból berántják egy politikai perbe. Soha semmi összeköttetése nem volt baloldaliakkal, de „a börtönben kezdi belátni, hogy az a társadalom, mely az övével egyszörű igazságtalanságokat termel, kissé megérett a felszámolásra...“ A megoldást hozó Égi Máriával szemben ott mered a legnagyobb baj: „Nem az a legnagyobb baj Transzylvániában, hogy mi itt hazárdjátékot folytatunk, — mondja az egyik rezonőr, a tépett középosztály egzisztenciák mentésére alakult kaszinó játékvállalkozója, Weiszberger — Ellenkezőleg abba fogunk beledöglenni, hogy egy kivénhedt nemzedék, mely már semmit sem kockáztat politikában, reánk kényszeríti tehetetlen magyarsága szabadsalmát, jövőökre.“ A polgári osztálykeretek között nincs nemzeti menekvés: vissza a faluhoz, a földhöz, ez a költői jelszó. De Tabéry költői jelszavát meg is okolja és ezzel egyben egy egész transzylvániai középosztály-menekítő a szellemi irányzatot is megfogalmaz (Balázs F., Kacsó S., Kós K., Tamási Á., Szentimrei J.) Tabéry történelmi analógiában keresi tételének igazolását, hogy

t. i. az erdélyi magyarság az urbánus magyarság elveszte után éppúgy megmaradt magyarnak a falu és a paraszti lét sáncaiban, mint ahogy magyarnak maradt meg Moldvában a csángós városias elemei visszaszorítása után is.“ ... csak azok tudtak túl a kárpáti szorosokon nyelvükben és létükben megmaradni, akik a föld régei között húzódtak meg s lemondottak arról, hogy a fölöttük hatalomra került néppel a könnyű jólétben versenyezzenek. Lemondás lenne-e ha élni akarnánk a csángó tanulsággal? Megalkuvás lenne-e, vagy az élet parancsa szerint való hajlékonyság?“ A hős választ: a gazdálkodó Mária mellé vonul és idillikus, pontosabban, romantikusan pozitív kicsendüléssel zárja le a történetet. Regényes és egyéni megoldásnak ez elfogadható, de mihelyt Vér Sándor eltávolodó polgári attitűdjére emlékezünk, keveselnünk kell a befejezés liraiságát, mert a hős társadalomba kapcsolódását ott váránk, ahol ezt bizonyos lírikusok talán orffintorítva elutasítanak, tudniillik ott, hogy az osztályától eltávolodott magyar polgár realista módon helyezkedjék a reális nemzeti tételt képviselő oldalra, a magyarság legnagyobb részét kitevő szegénynemzet oldalára. Tudjuk, hogy Tabéry volt az első magyar írók egyike, aki a világháború kérdésébe objektíven bele mert világítani és nem felejtettük el, hogy, amikor a transzylvániai regény fejedelmek ügyén fanyalgott, ő a Dózsa problémát dobta felszínre. És épp ezért a „vissza a faluhoz, a földhöz“ jelszó általánossága helyett a társadalmi konkrétizálást várjuk tőle, amire magyar demokratikus eszmevilága, szocialista múltja és nyugatias mai humanista attitűdje kötelezi. Tabéry humanizmusa a miénk is, annál is inkább, mert lesznek akik Tabéryt ezért a humanizmusért üldözni fogják, vagy már is üldözik, mert ez a kultúra és a haladás oldalán áll, szemben a kvatterkás és bunkós búsmagyar nacionalizmus áltaival és álérzelmivel. (M. J.)

Vittorio Mussolini könyve az abessziniai légiháborúról. A Duce fia repülőtiszt volt az olasz-abesszin háború idején és — méltó fia lévén apjának — könyvben számol be hőstetteiről. Az ifjabb Mussolini könyvét a budapesti Franklin-társulat Brelich Mario fordításában a magyar olvasóközönség számára is hozzáférhetővé tette, bár nem tudni, mi okból. Talán elrettentő például, de lehet, hogy a példa tanulságán hőskökké nevelje a magyarul olvasókat; végül lehet, hogy csak politikai oportunitás és jó üzleti szimat vezérelte a céget, ami a magyar szélrózsza minden irányában kirepítette a magasröptű ifjú Mussolini irodalmi szárnyalását. A könyvet — szemelvényekben — alant ismer-tetjük:

„Először srappelleket ejtek le, majd két 31 kilogrammos bombát, azután megint srappelleket. Fájdalommal látom, hogy csak igen sovány eredményeket értek el s ez talán azért is tűnik így fel, mert olyan szörnyű robbanásokat vártam, amelyeket amerikai filmekben láthatunk, míg itt, az abesszinek agyagból és fából összetákolt viskói csekély örömet szereznek a bombázónak”.

Minden részvétünk a serény és buzgó ifjúé, akinek szegénynek, nem teljesül az a hő kívánsága, hogy amerikai gangster filmekben látott borzalmas robbanásokat idézzen elő menekülő feketék agyagvályából épült viskói között. De kövessük, ha tudjuk, az ifjút, a levegő hőst.

„Nagyon alacsonyan, szinte a talajt horzsolva repülünk, de ez az egyetlen módja, hogy az ellenséges fejekre helyezzük kétkilogrammos bombáinkat”.

Igen helyesen, fiatalember! Ez az egyetlen módja, hogy a rabszolgatartó abesszineket, sőt némely európaiat a római civilizáció, a középtengeri faj, megtanítsa a vesszőnyalábok kultúrájára. Eja, eja, alala!

„Végül, annyi idő után, istenigazában

bombázhattuk. Sokan, főleg, akik a poggyászt kísérték, rendezetten futottak, míg mások éjjel-nappal szakadatlan és eszeveszett futással rótták a kilométereket. Szünet nélkül szórtuk rájuk óriási mennyiségben a robbanóanyagot. És hajnaltól alkonyatig egyik raj a másik után szállt fel a különböző repülőterekről, hogy kiélvezze az ilyen nagy méretű menekülés örömét”.

Azt írja: istenigazában bombázhatunk. Nem sok ez egy kicsit, például, stiláris szempontból?

Még egy szakaszt bemutatunk olvasóinknak, izeltől, az új világregd apostolainak imakönyvéből.

„Egy folyó árterében erős hadoszlop igyekszik felnyomulni, miközben védekezésre készülnek, azonban nem igen van módjuk ellenállni. Leeresztek egy csipetet ide, egy másik csipetet oda, hogy senkivel se kivételezzek”.

Elég.

Vittorio a hős és a többi feketeingesek, akik ma az abesszin hódítások után spanyol hódításokban önkénteskednek, ezek azok, akik Guernicánál megszállták az eget és istenigazában bombázták a baszkok ősi, szent városát, szent sirrá avatván a vérrel áldott földet.

Köszöntsük őket: Heil! Eja, eja alala! Bátorság!

Már kiki izlése, módja és bátorsága szerint.

Fekete Béla

SZINHÁZ — FILM

Most, hogy párhónapos vendégszereplés után elköltözött a Novisád-oszjikei színtársulat, egy pár szóban megemlékezünk működéséről. Az együttes évente egy-két hónapos szereplésével alkalmat ad a szubotícai — komoly színészethez annyira nem szokott — közönségnek a kisvárosias tartalmatlan műkedvelésen túl tartalomra és formára is komolyabb művészet megismerésére. A tavalyi szép re-